

ПОДАТКОВО-ПРАВОВИЙ КОНФЛІКТ

Віталій Вдовічен,

*аспірант кафедри конституційного,
адміністративного і фінансового права
Чернівецького національного університету
ім. Юрія Федьковича*

Багатівікова історія людства переконливо свідчить про єдність і протиріччя індивідуальних та публічних інтересів. Люди протягом усієї своєї історії намагалися визначити шляхи вирішення такого протиріччя. Кожна особа переслідує свої приватні інтереси, але вона може їх реалізувати лише в суспільстві. Публічні інтереси не тільки не збігаються з індивідуальними, а й деякою мірою суперечать їм. Суть такого протиріччя полягає в тому, що публічні інтереси неминуче обмежують інтереси приватні, ставлять перешкоди на шляху їх реалізації. Разом із тим, публічні інтереси базуються на інтересах приватних, відображають їх в узагальненому вигляді.

Проблемам, пов'язаним із з'ясуванням сутності юридичного конфлікту, присвячено чимало праць. Деякі напрями щодо розуміння конфлікту та конфліктології як науки були досліджені Л. Герасіною та М. Пановим [1].

Визначенню конфлікту у фінансовій сфері та його причинам і процедурам подолання приділяли увагу Ю. Крохіна [2], В. Касьянов, В. Нечепуренко [3], дослідженню ознак юридичного конфлікту – Ю. Тихомиров [4].

Засобом вирішення міжнаціональних конфліктів М. Бондарь визначив конституційне право [5], але об'єктом спеціального дослідження дана проблема не була.

Метою цієї статті є з'ясування сутності юридичного конфлікту в цілому та податково-правового зокрема; класифікація та визначення основних механізмів подолання фінансово-правового конфлікту.

Як зазначає Ю. Крохіна, реалізація фінансово-правових норм супроводжується великою кількістю юридичних конфліктів, які викликані різноманітними причинами. Процес удосконалення системи фінансового законодавства не зможе до кінця усунути колізії правових норм чи протиріччя між окремими правовими актами. Більше того, прагнення держави збільшити об'єм публічної фінансової діяльності і, як наслідок, законо-

мірна реакція приватного суб'єкта, який прагне максимально зберегти свою власність, неминуче буде породжувати правореалізаційні спори. Врегулювати розбіжності чи максимально нейтралізувати їх негативні наслідки можна за допомогою використання механізму вирішення юридичних конфліктів [2, с. 68–69].

Соціальна наука завжди приділяла увагу вивченню суперечностей, але вони не можуть розглядатися як синоніми конфліктів. Суперечності, протилежності, відмінності – це необхідні, але недостатні умови для конфлікту; вони перетворюються на конфлікт тоді, коли почнуть взаємодіяти сили, які є їх носіями. Таким чином, *конфлікт – це прояв об'єктивних і суб'єктивних суперечностей, який відображується у протиборстві їх носіїв, тобто сторін* [1, с. 32].

У науковій літературі юридичний конфлікт досліджується з кількох методологічних позицій. Але більшість учених ознаками цієї категорії вважають: зв'язок з правовими відносинами сторін (їх юридично значущими діями чи становищем); наявність у суб'єктів, об'єктів чи суб'єктивної сторони конфлікту правових ознак; протиборство суб'єктів права; виникнення правових наслідків реалізації конфлікту [3, с. 425].

Сфера виникнення податково-правових конфліктів – суспільні відносини, які формуються на певному етапі фінансової діяльності держави та її правових утворень. Результатом такого протиборства сторін є конфліктне податкове правовідношення. Але наявність протилежних (а інколи й антагоністичних) інтересів у суб'єктів податкових правовідношень ще не означає трансформування суспільних зв'язків між ними в юридичний конфлікт. Податково-правовий конфлікт матиме місце при здійсненні обома сторонами «різновекторних» дій (дії чи бездіяльності).

Об'єктивна сторона юридичного конфлікту, у тому числі податково-правового, виражається у формі дії чи бездіяльності, основним мотивом здійснення яких є небажання дотримуватися прав та інтересів проти-

лежного суб'єкта. Відповідно, основою застосування правових процедур, які спрямовані на вирішення податково-правового конфлікту, виступає сукупність юридичних фактів у вигляді дій сторін конфліктних фінансових правовідносин чи неправомірної бездіяльності однієї із них.

За своєю суттю податково-правовий конфлікт має юридичні властивості. Тому податкове законодавство повинно передбачати наявність юридичних процедур його подолання (вирішення). Юридизація податково-правових конфліктів необхідна і в силу специфіки майнової сфери їх виникнення, яка поєднує публічні та приватні інтереси. Вільне переміщення податкових засобів, рівність усіх форм власності, а також визнання приватних і публічних інтересів є елементами конституційного ладу. Наслідком конституційного визнання цих відносин є законодавчий пошук оптимальних способів подолання податково-правових конфліктів.

Беручи за основу поняття юридичного конфлікту, яке вироблене загальною теорією права, податково-правовим конфліктом слід вважати протиріччя між суб'єктами податкових правовідносин, що виникають у процесі здійснення фінансової діяльності між державою чи муніципальними утвореннями та платниками податків. Юридичний конфлікт у податковій сфері можна визначити і через категорію правовідношення, тобто розглянути як конфліктне податкове правовідношення, учасники якого мають різні інтереси і знаходяться в стані протиріччя відносно їх реалізації.

Розуміння податково-правового конфлікту через правовідношення дозволяє виявити його динаміку, особливості правового статусу суб'єктів, відмежувати від суміжних правових категорій і, тим самим, визначити правовий режим, оптимальні правові засоби запобігання, подолання та вирішення. Однією із основних ознак юридичного конфлікту в податковій сфері слід вважати публічну фінансову діяльність, а також реальне зіткнення інтересів учасників.

У той самий час реалізація основних інтересів не може бути здійснена в межах лише податкових відносин. Необхідно, щоб усе фінансове право, а не тільки його підгалузі (податкове право), відповідало цим інтересам. Отже, ефективне задоволення інтересів суб'єктів податкових відносин допускає поєднання та взаємодію підгалузей та інститутів фінансового права. Інтереси суб'єктів податкового права не можна розглядати без урахування норм фінансового права як єдиної галузі.

Протилежність майнових інтересів суб'єктів фінансового права, їх диференційова-

не відношення до публічної фінансової діяльності, видова і кількісна багатоманітність об'єктів фінансово-правового регулювання надають конфліктам різний характер і мотивацію. Видове їх різноманіття передбачає вироблення оптимальних правових засобів, призначених для усунення протиріччя сторін. Суттєве значення у вирішенні цього питання має класифікація фінансово-правових конфліктів, яка проводиться за різними підставами і потребує дослідження. Правові конфлікти групуються різним способом, що зумовлено цілями вивчення конфліктів і виявленням їх функціональних особливостей [5, с. 21].

Фінансово-правові конфлікти класифікуються:

- *за видами суб'єктів* – конфлікт між територіальними, колективними чи приватними (індивідуальними) суб'єктами фінансових правовідносин. Міжсуб'єктні фінансово-правові конфлікти гостро виявляються в бюджетних відношеннях, відносинах у процесі здійснення фінансового контролю, валютного регулювання тощо;

- *за видами суспільних відносин*, які регулюються фінансовим правом, – конфлікт у сфері податкових (податково-правовий конфлікт), бюджетних, грошово-кредитних, валютних та інших відносин;

- *залежно від мотивації* – конфлікт інтересів і когнітивний конфлікт.

Комплексне уявлення про причини розбіжностей дає класифікація фінансово-правових конфліктів за ознакою мотивації, яка дозволяє простежити трансформацію протиріччя у фінансовій сфері у конфліктне фінансове правовідношення. Об'єктом конфлікту інтересів виступає прагнення одного суб'єкта заволодіти фінансовими засобами всупереч бажанню іншої сторони. Цей вид фінансово-правового конфлікту, як правило, стає наслідком об'єктивно існуючого протиріччя між публічними та приватними фінансовими інтересами, найбільш яскраво виявляється в податкових правовідносинах.

Когнітивний фінансово-правовий конфлікт виникає відносно суперечки про права і супроводжує, розвиває конфлікт інтересів. Когнітивний конфлікт формується одночасно з конфліктом фінансових інтересів або дещо пізніше – у процесі реалізації фінансової відповідальності. Сутність даного виду конфлікту полягає у прагненні кожної сторони, яка бере участь у справі про фінансове правопорушення, обґрунтувати свою, найчастіше діаметрально протилежну, позицію.

Кожний вид фінансово-правового конфлікту потребує адекватного механізму право-

вого регулювання, невід'ємним елементом якого виступають особливі засоби (процедури) його вирішення.

Загальною теорією права на основі досягнень соціологічних наук вироблені два способи вирішення юридичних конфліктів [6, с. 258]:

- вирішення конфлікту самими учасниками;
- вирішення конфлікту за допомогою втручання третьої сторони.

Як процедуру подолання протиріч сторін різні галузі права використовують неформальні (переговори, посередництво) та юридичні (використання гілками влади механізму «стримування і противаги», договірні процедури, судовий розгляд) засоби [2, с. 72].

Механізм вирішення фінансово-правового конфлікту, у тому числі податково-правового, має певні особливості, які відображають пріоритет владного правового впливу на фінансові відносини, їх публічний характер. Потенційно сторони такого конфлікту мають можливість врегулювати протиріччя неформальними процедурами. Але участь держави чи її владних утворень як обов'язкового суб'єкта фінансових правовідносин у сукупності з переважно імперативним методом правового регулювання не дозволяє говорити про поширене використання та високу ефективність зазначених засобів.

Пріоритетне значення надається юридичним засобам вирішення фінансово-правових конфліктів. Такі процедури нормативно закріплені Конституцією України, яка легалізує можливість протиборства різних суб'єктів права, причому передбачивши правові засоби вирішення конфліктів. Фінансове право, як і інші галузі права, має конституційні основи, тому вирішення фінансово-правових конфліктів здійснюється на основі конституційно передбачених процедур, особливості та порядок застосування яких деталізуються фінансовим законодавством.

Відповідно, у сфері податкового права як невід'ємного елемента фінансового права найбільш виражено існує протиріччя між публічними та приватними інтересами. Шляхом подолання такої боротьби є податково-правовий компроміс як один із дієвих механізмів вирішення конфліктної ситуації. Своє відображення ця правова категорія отримала на законодавчому рівні – в Законі України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» від 21.12.2000 р.

Висновки

Інститут податкового права представляє собою комплекс фінансово-правових норм, які забезпечують загальне регулювання певного кола фінансових відносин, що пов'язані з надходженнями до бюджету обов'язкових платежів податкового характеру. Як відносно самостійний сектор фінансового права і маючи визначене автономне положення щодо інших фінансово-правових інститутів, податкове право не перетворюється на абсолютно ізольоване від них утворення. В основі його лежить спрямованість на регулювання специфічного виду фінансових відносин, пов'язаних з формуванням дохідних частин бюджетів за рахунок податків і зборів. Але тільки в єдності та взаємодії з іншими фінансово-правовими інститутами здійснюється загальне регулювання фінансових правовідносин. Відповідно і питання, що стосуються податково-правового і фінансово-правового конфлікту, мають взаємозалежний характер, і механізми вирішення таких конфліктів будуть однаковими.

Разом із тим слід зазначити, що дієвим механізмом подолання податково-правових конфліктів, у тому числі фінансових, є усвідомлення податку як взаємозв'язку приватного та публічного інтересів. Йдеться про те, що податок «генетично» пов'язаний з інтересами, виникає і розвивається внаслідок існуючої диференціації інтересів, необхідності їх розмежування, захисту, створення умов і спеціально-юридичних механізмів реалізації. Соціальне призначення податку полягає у здійсненні ним функції погодження інтересів, яка відображає спосіб фіксації податком стану врівноваженості (гармонії) публічних і приватних інтересів.

Література

1. *Конфліктологія* / За ред. Л. М. Герасіної, М. І. Панова. – Х., 2002. – 253 с.
2. *Крохина Ю. А.* Юридический конфликт в финансовой сфере: причины, сущность и процедуры преодоления // Журнал российского права. – 2003. – № 9. – С. 68–76.
3. *Касьянов В. В., Нечетуренко В. Н.* Социология права. – Ростов н/Д., 2002.
4. *Тихомиров Ю. А.* Коллизионное право. – М., 2000.
5. *Бондарь Н. С.* Конституционное право как средство разрешения межнациональных конфликтов // Национальный вопрос и государственное строительство: проблемы России и опыт зарубежных стран: Материалы науч. конф. / Под ред. С. А. Авакьяна. – М., 2001.
6. *Абдулаев М. И., Комаров С. А.* Проблемы теории государства и права. – СПб., 2003.

